

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 14/1 2025 s. 121-136, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

**EDEBÎ TÜRÜN İNŞASINDA AĞIZ: SEPETÇİOĞLU'NUN ANAHTAR ROMANI
ÖRNEĞİ**

Hamza HAVUZ*

Geliş Tarihi: 13 Aralık 2024

Kabul Tarihi: 27 Ocak 2025

Öz

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun "Selçuklu Üçlemesi" olarak da bilinen serideki "Anahtar" adlı romanı, Türk tarihinin bir dönemini ve o dönemin toplum bilincini esas almaktadır. Eser, çeşitli ağız malzemelerine dayanan arkaik öğelerle de beslenmiş özel bir söz varlığına sahiptir. Bu ağız kullanımı, eserin tarihî bir roman olarak kurgulanmasında önemli bir yapı taşı işlevi görmektedir.

Ağız, aynı kökten geldiği üst bir sistem olan ölçünlü dilin bölgesel konuşma biçimlerini niteleyen bir terimdir. Tarihî konuların işlendiği edebî eserlerde başvurulabilen ağız kullanımı, gerçekte yaşamış veya yaşadığına inanılan kahramanların duygu ve düşünce gibi bilişsel düzeydeki hareket alanlarının tasvirinde yapaylıktan kaçınma, yapıta gerçekçi bir üst kimlik kazandırma aracı olarak değerlendirilebilir.

Çalışmada, romandaki ağızlara özgü söz varlığı ayrıştırılmış, *Derleme Sözlüğü*'nden hareketle de sözcüklerin dağılım coğrafyası, anlam ve ayırt edici özellikleri incelenmiştir. Tanıklanamayan sözcüklerin anlamları, kaynak kişiler aracılığıyla *Derleme Sözlüğü*'ne katkı sağlayacak şekilde çözümlenmiştir. Böylelikle, yazarın kişisel dil kullanımından hareketle edebî türün inşasındaki ağız kullanımının işlevi ve Türkçenin yapısal gücüne atıfta bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Mustafa Necati Sepetçioğlu, Anahtar, dil bilimi, ağız, söz varlığı.

**DIALECT IN THE CONSTRUCTION OF LITERARY GENRE:
THE CASE OF SEPETÇİOĞLU'S NOVEL ANAHTAR**

Abstract

The novel *Anahtar*, part of Mustafa Necati Sepetçioğlu's series known as the "Selçuklu Trilogy" explores a specific period of Turkish history and the social consciousness of that era. The work features a distinctive lexicon enriched with archaic elements derived from various dialectal materials. This use of dialect is a crucial structural component in constructing the novel as a historical narrative.

Dialect, defined as regional speech forms of a standardized language, is often used in literary works addressing historical themes. It conveys the

* Dr.; hamzahavuz55@gmail.com

Araştırmanın Etik Kurulu İzni: Ordu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu, 25.11.2024 tarih ve 2024-166 karar

emotions and thoughts of real or presumed historical figures realistically, avoiding artificiality and enhancing authenticity.

This study examines the dialect-specific lexicon in the novel based on the *Derleme Sözlüğü*, analyzing its geographical distribution, meanings, and distinctive features. Undocumented words were clarified using informants, contributing to the *Derleme Sözlüğü*. The study underscores the functional role of dialects in literary construction and the structural strength of the Turkish language.

Keywords: Mustafa Necati Sepetçioğlu, Anahtar, linguistics, dialect, vocabulary.

Giriş

Çalışma, edebî türün inşasındaki ağızlara özgü olan sözcüklerin, kurmaca üzerindeki etki ve uygulama şekillerinin dil bilimsel açıdan incelenmesi amacıyla kurulmuştur. Bu noktada çalışmanın ana örneğini, Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Anahtar* (1980) adlı romanı oluşturmaktadır. Araştırmanın ilk aşamasında ağızlara özgü olan sözcükler fişleme yöntemiyle ayrıştırılmıştır. *Derleme Sözlüğü*'nden hareketle tespit edilen bu sözcüklerin dağılım coğrafyasına, bağlamdaki anlam ve ayırt edici niteliklerine yer verilerek incelenmiştir. Ağızlara özgü bazı sözcüklerin ise sözlük ve diğer alan yazını ürünleriyle “bağlamına uygunluk gösteren anlamlarıyla” tanımlanamadığı görülmüştür. İfade edilen bu sınırlı sayıdaki sözcüklerin anlamları bölge konuşucularından oluşturulan “kaynak kişiler”¹ aracılığıyla çözümlenmiş, elde edilen veriler *Derleme Sözlüğü*'ne katkı oluşturacak biçimde sunulmuştur.

Dil, kayıt altına alınma veya aktarılma biçimi ne olursa olsun, tüm canlı ve nesnel dünyasının en önemli tanığı ve hikâyecisidir. Kâinatın içindeki herhangi bir şeyin dil aracılığıyla hikâye edilebilirliği, tanımlayabilmeyi sağlar. Tanımlayabilmek ise birey için hem kişisel hem de sosyal bir benliğin medeniyet adına inşa edilmesine olanak tanır. Yazarlar bu noktada duygu, düşünce, inanç ve diğer bütün göstergelerin ilk özel aktarıcıları olarak nitelendirilmekte, uygarlığın yaygın bir kanaatle de en önemli katkıcıları olarak görülmektedir. Tarihî roman yazarları ifade edilen bu deneyim ve değerlerin kuşaktan kuşağa taşınması konusunda kültürel bir köprü inşa ederler. Türk edebiyatında tarihî roman türünün önde gelen yazarlarından biri olan Mustafa Necati Sepetçioğlu, ifade edilen bu yazınsal ürünlerin inşasında önemli bir isim olarak dikkat çekmektedir.

Mustafa Necati Sepetçioğlu 1932 yılında Tokat'ın Zile ilçesinde doğmuştur. Bu coğrafyanın, yazarın sanat anlayışında önemli bir etkisi olduğu düşünülür: “Sepetçioğlu, Battal Gazi'nin babası olarak kabul edilen Hüseyin Gazi'yi bu beldede öğrenmiş ve ileride sıradan toprakların vatanlaşmasını ele alan eserlerine buradan ilham almıştır” (Deliorman, 2007, s. 49). Yer verilen bu görüş romanın söz varlığında da açıkça görülmektedir.

Sepetçioğlu, edebî eserlerin dışında bilimsel çalışmalarıyla da tanınan bir Türk aydınıdır. Eserlerinin inşasında iyiliği ve hoşgörülü olmayı salık vermiş; güzeli, güzel olanı göstermeyi ve kaynaştırıcı olmayı istemiştir. Bireyin, evrensel düzeyde insan sevgisine ulaşabilmesinin, başlangıçta, ait olduğu toplumun diğer bireylerini tanımak ve onları sevmekle

¹ Kaynak kişiler, eserin ağızlara dayalı söz varlığının kullanım coğrafyasında öne çıkan Tokat, Samsun, Ordu ve Sivas illerinden seçilmiştir. Yapılan ön görüşmelerde 10 kişiyle iletişim kurulmuş, tanımlanamayan 17 sözcük, 4 gönüllü katılımcının bilgilerine başvurularak çözümlenmiştir. Böylelikle, yazar ve eser üzerinden edebî türün inşasında ağız kullanımının işlev ve etkilerine yönelik daha kapsayıcı tespit ve değerlendirmelerin yapılabilmesi hedeflenmiştir.

sağlanabileceğine inanır (Çalık, 1993, s. 37). Yazarın, Türk edebiyatında müstesna bir yere sahip olan tarihî romanlarını bu düşünce üzerine inşa etmiş olduğu, edebiyat çevrelerince yaygın olarak kabul edilen bir görüştür.

Sepetçioğlu; Halide Edip, Ömer Seyfettin, Kemal Tahir, Tarık Buğra ve Nihal Atsız gibi güçlü yazarların besleyicisi olduğu kadim bir “nehir roman” geleneğinin önde gelen temsilcilerindendir. İfade edilen millî duyusu işaretleyen *nehir roman* anlayışının yazınsal ürünlerdeki ilk katmanı ise tarih bilincidir (Özcan 2007, s. 234). Toplumun millî kimliğini oluşturan tarihî ortak değerleri “Sade, bir o kadar da akıcı ve değişmeceli bir dil” kullanarak okuyucusuna aktarmıştır (Ergen, 2016, s. 11). Eserlerini bir araç olarak kullanarak “Türk tarihini, Orhun Âbidelerini, Dede Korkut’u, efsaneleri ve menkıbeleri” toplumun ortak bilincine işlemeyi istemiştir (Çalık, 1993, s. 401). Yazar, eserlerindeki “tarihî dekoru” kurgulama sürecinde mekâna ait olan verileri anlatmakta olduğu dönemin hayatına uygun olarak seçmekte, ilgili zaman dilimlerinde yaşamış olan kişilerle bu tarihî dekoru birleştirmiştir. Anlatıma dayalı olan tekniklerde de aynı hassasiyeti göstererek eserlerini, tarihî dönemi niteleyen bir söz varlığı ile sunmuştur (Özkan, 2007, s. 252). Ağız içeren edebi metinler, ağız örneklerini taşıyan ve koruyan birer doküman işlevi görür (Göztaş, 2017, s. 132). İfade edilen bu yaklaşım, ağızlar ve ölçünlü dil arasındaki mutlak karşılıklılığı göstermektedir.

1. Ağız ve ölçünlü dil

Ağız, kavram sahası itibarıyla; “belli yerleşim bölgelerine özgü, yazı dili hâline gelmemiş dil; diyalekt” (TDK, 2023, s. 74); “yetiştikleri bölge, meslek, çevre ve öğrenim farkları gibi etkenler ve kişisel eğilimler dolayısıyla, bir dilin kişiden kişiye değişen kullanılışı ve konuşma biçimleri.” (Korkmaz, 2023, s. 67); “ölçünlü dil ya da aynı ölçünlü dilin birleştirdiği lehçe içinde birbirine benzeyen konuşma biçimlerinin/birey dillerinin toplamı;” (İmer vd., 2011, s. 19); “bir dil alanı içinde görülen konuşma biçimlerini, söyleyiş türlerini, kimi durumlarda da toplumsal özellikleri yansıtan kullanımların her biri.” (Vardar, 2002, s. 14) şeklinde benzer yaklaşımlarla ele alınmaktadır. İfade edilen bu dil katmanı, ölçünlü dilin ve bunun bir göstergesi durumunda olan yazı dilinin de temel yapı taşı oluşturmaktadır.

Yazının, dili kalıcı ve gösterdiği gelişmelerin takibine izin veren sistemli yapısı yeni bir gelişme olarak görülmektedir. Yazının ilk örneklerini yansıtan farklı biçimler, dilin kaydedilme düşüncesine bağlı olarak inşa edilmediğini, insanlığın, gözle algılanabilen bir anı bırakma ve buna bağlı olarak da bellek oluşturma amacıyla ilişkilendirilmektedir (User, 2015, s. 13). Alfabenin bir sistem olarak kuruluşuna ilişkin ise birçok teori ileri sürülmüştür. Bunların arasında yaygın olarak kabul edilen teori, Sami halkın oluşturduğu Kuzey Sami alfabesi veya onun proto Sami alfabesi olarak da bilinen eski şeklinin mevcut dil sistemlerindeki alfabenin kökenini oluşturduğu düşüncesidir (User, 2015, s. 17). Çağımızdaki yazı dilinin standartlaşma temayülü ise toplumun inşa ettiği otoriter devlet yönetim sisteminin ve bu sistemin gerektirdiği kurumsal yapıların ilk ve en önemli göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Standartlaşmanın gereklilik ve geçerliğini zorunlu kılan bir diğer dinamik ise millî benliği oluşturan değerlerin sabit göstergelerle yaratılabilmesi ve ortak bellekte yaşatılabilmesiyle yakından ilişkilidir.

Ağızlar, ortak dile nazaran hem söz varlığı bakımından hem de cümle kuruluşu açısından daha büyük bir çeşitliliğe sahiptir. Ortak dil, ağızlarla olan etkileşiminden “renk, canlılık ve hayata yakınlık” konularından beslenir. Dilin bu iki katmanı arasındaki karşılıklı etkileşim, olumlu gelişmelerin yanı sıra belirli alanlarda sorunlara da neden olabilir. Ortak dil,

ağızlarla olan etkileşiminde çok fazla veya hiçbir ölçüt gözetmeden dil işletim birimlerini edinmesi hâlinde, öncelikle bütünlüğünü ve dolayısıyla da dilin diğer katmanları üzerindeki belirleyici gücünü kaybeder. İfade edilen bu yoğun ve ölçüsüz ilişkiler, ağızlar için daha büyük bir tehlike arz ederek “kusurlu bir yöresel bozuntu”ya dönüşmelerini, sonunda ise tamamen yok olmalarına neden olur (Porzığ, 1986, s. 24). Konuyla ilgili alan yazınındaki önemli yaklaşımlardan bir diğeri, yazı dilinin konuşma diline nazaran taşıdığı üstünlüktür: “Standart dil, konuşurların büyük bir bölümü tarafından en saygın varyant kabul edilir. Bu varyantı kullanmak diğerlerinden daha itibarlıdır. Dili “doğru” ve “güzel” kullanmak isteyenlerin ulaşmaya çalıştıkları ideal biçimi bu varyant temsil eder.” (Demir, 2010, s. 97).

Dil ve yazı birbirinden bağımsız iki ayrı gösterge sistemidir. Dil biliminin bu noktadaki ana odağı sözcük ve sözcüğün işaret ettiği ses birimlerindeki ilişki değil; konuşmadaki sözcüğün kaynağı, yani *ses birimidir*. Yazılı durumda olan sözcükler *ses birimleri*yle güçlü bir görsel ilişki kurar. Bu sebeple de göstergenin kendisiyle ilgili çözüm ya da değerlendirmeler için yanlısamalara sebep olurlar. Günümüzde dile ilişkin yaygın olan yaklaşımlarda aynı görüşün izlerine rastlanır. Örneğin, yaygın kanaatle yazının olmaması hâlinde, dilin hızlı bir şekilde bozulacağına inanılıyor olsa da bu varsayım yanlıştır: “Evet, yazı kimi durumlarda dilin değişmesini önleyebilir, ama yazının bulunmaması hiçbir zaman dilin değişmesine yol açmaz.” (Saussure, 2001, s. 56).

Ağız ve ölçünlü dil, aynı dil sistemine bağlı olarak hareket ederler. Yapılarındaki ses, kelime türetimi ve söz dizimsel yapının oluşumundaki temel araçlar özdeştir. Ağızların, dolaşımdaki söz varlıkları büyük ölçüde aynı olmakla birlikte, standart dile göre bazı farklılıklar taşıdığı görülebilir. Bu farklılıklar, ağızların standart dildeki *sesletim değerleri*yle sınırlı değildir. Kullanım alanının genişlikleri ve birçok kaynaktan devamlı olarak gelişmeleri sebebiyle standart dile nazaran daha büyük bir söz varlığına ve yine bu zengin çeşitliliğin beraberinde getirdiği “karmaşık bir söz dizimi”ni içinde barındırabilirler (Demir, 2002, s.112). Ağızlarda bulunan çeşitli göstergeler, yerel kullanım alanlarının dışına çıkarak yaygınlaşabilir, bu suretle de bağlı buldukları müşterek dilin genel dil birimleri hâline gelebilirler. Bu noktadan bakıldığında da ağızlardaki söz varlığının dilin önemli bir üretim merkezini oluşturduğu anlaşılmaktadır (Tekin ve Cantürk, 2019, s. 176).

Anahtar romanında ağız ve ölçünlü dil birbirine uyumlu bir şekilde iç içe geçmiş durumdadır. Bu birleşim, eserin edebî niteliğini zedeleyen bir düzensizlik yaratmak yerine, Türk dilinin canlı ve renkli yapısını doğal bir biçimde yansıtacak şekilde kurgulanmıştır. Romandaki ağız kullanımı, arkaik unsurlarla birleşerek Türk tarihinin kültürel belleğine atıfta bulunan imgesel bir boyutun inşasına katkıda bulunmuştur.

2. Ağız Kullanımına Özgü Sözcükler

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Anahtar* adlı romanı, Türk tarihinin belirli bir dönemini ve toplumsal yapısını ele alan tarihî bir romandır. Romandaki olaylar Anadolu'nun çeşitli köyleri, kasabaları ve büyük şehirlerinde geçmektedir. Eser, Selçuklu Devleti'nin son dönemindeki siyasi, kültürel ve toplumsal dinamikleri yansıtmaktadır. Türk halkının o dönemde yaşadığı zorlukları, toplumsal değişimleri ve bireysel mücadeleleri konu edinmektedir.

Romandaki ağız kullanımı, eserin yapısal bütünlüğünü güçlendiren önemli bir araçtır. Karakterlerin çevreleriyle olan iletişimlerini yansıtarak hem sosyal ilişkilerin hem de tarihî bağlamın anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Sepetçioğlu tarafından yürütülen bu edebî inş

anlayışı, karakterlerin yalnızca yaşadıkları dönemle değil, aynı zamanda ait oldukları toplumun kültürel hafıza ve tarihî birikimleriyle de doğrudan bir ilişki içinde olmalarını sağlamaktadır.

Anahtar romanında ağızlara özgü sayılabilecek 152 sözcük fişlenmiştir. Tespit edilen sözcükler bağlamlarındaki anlamlarını işaret edecek şekilde, ilk olarak TDK'nin *Derleme Sözlüğü* vasıtasıyla, tespit edilememesi hâlinde diğer alan yazınları -sözlük ve ağız çalışmaları- veya bölgede yaşayan dil konuşucuları aracılığıyla tanıqlama yoluna gidilmiştir.

Aşağıda listelenen sözcüklerin devamındaki parantezin içindekiler sırasıyla (A/x) *Anahtar* (1988) romanını ve sözcüklerin tespit edildikleri sayfa numaralarını göstermektedir. Sözcüğün bağlamı niteleyen anlamları *Derleme Sözlüğü*'nden alıntılanması hâlinde (DS: c. -cilt-x, s. -sayfa- x) kısaltması kullanılmıştır. Sözcüklerin kullanım coğrafyasının 3 ilden fazla olması durumunda ise "+" işareti kullanılarak kendilerine yer verilen iki ilin dışındaki yerleşim birimlerinin toplam sayısı gösterilmiştir. Bu yerleşim birimlerinin arasında, eserin ağızlara özgü sözcüklerin kullanımında yoğunluk gösteren illere -Tokat, Samsun, Ordu ve Sivas- özellikle yer verilmiştir. Sözcüklerin diğer kaynaklarla tanıklanması durumunda ilgili kaynaklara; kaynak kişilere başvurulması hâlinde ise çalışmanın sonunda verilen kaynak kişileri niteleyecek şekilde (K.K. x) atıflarda bulunulmuştur.

Aba (A/133): Abla, büyük kız kardeş; Tokat, Samsun +53 il (DS: c.I, s. 1-2).

Abrak (A/271): Kum, taş ve çamur ile karışık toprak; Afyonkarahisar (DS: c.I s. 28).

Absık (A/223): Sözcük *Derleme Sözlüğü* ve alan yazınındaki diğer kaynaklarda tespit edilememiştir. Bağlamın "...zaten absık olan alt katta..." şeklindeki yapısı, sözcüğün "basık" olacak şekilde kullanıldığını, dolayısıyla da sözcüğün asli yapısında meydana gelen bir göçüşme hadisesini işaret etmektedir. Fakat Türkçede göçüşme daha çok akıcı ünsüzler -l, m, n, r, y- arasında gerçekleşen bir ses olayıdır. Sözcüğün araştırmaya konu edinilen romanın 1988 yılındaki baskısında tek kullanımı tespit edilmiştir. *Absık* sözcüğü romanın aynı yayınevinden 2020 yılında çıkan baskısında ise "basık" (Sepetçioğlu, 2020, s. 208) olarak düzeltilmiştir. İfade edilen bu durum, sözcüğün basım hatası olarak *absık* şeklinde yayımlandığını göstermektedir.

Amanin (A/109): Korku, dehşet, hayret, üzüntü, sevinç bildirir ünlem; Kayseri, Konya +3 il (DS: c.I, s. 236).

Annac (A/46): Karşı, ön taraf, göz önü, her taraftan görülebilen yer, meydan, açıklık; Tokat, Sivas + 37 il (DS: c.I, s. 275-276).

Artçı (A/183): Arkadan gelen; Isparta, Burdur +5 il (DS: c.I, s. 334).

Ayızıt (A/72): Sözcük, *Derleme Sözlüğü*'nde tespit edilememiştir. 'Ayısıt, Ayisit' Türk mitolojisindeki dişi bir ilâhedir. Yakutlar tarafından 'Karun/Hatun' şeklinde de anılmaktadır. İnanışa göre kadınların doğum yapma süreçlerinde yardımcı olan, doğumdan sonra da bebeği üç gün boyunca bakıp koruyan kutsal bir ruhtur (Çoruhlu, 2017, s. 57-58). Ayızıt diğer alan yazını ürünlerinde de (Kakan, 2018, s. 28; Küçük, 2013, s. 116) koruyucu ve yapıcı bir kimlikle tasvir edilen olağanüstü bir ruh olarak tanımlanmaktadır. Eserde bir kullanımı tespit edilen sözcük ise insan kanını emen şeytani bir ruh şeklinde ele alınmış, zıt bir anlam üzere kullanılmıştır.

Balaban (A/19): Şişman, gürbüz (kimse, çocuk); Tokat, Sivas +12 il (DS: c.I, s. 496).

Başıbozuk (A/14): Kötü (kimse), dirliksiz, serseri, külhanbey; Edirne (DS: c.I, s. 558).

Bek (A/11): Sert, katı, sağlam, kuvvetli; Tokat, Samsun +18 il (DS: c.I s. 600).

Bele (A/72): Böyle; Sivas, Kars +4 il (DS: c.I, s. 608).

Belen (A/108): Sırt, bayır, yamaç, dağ eteği; Tokat, Sivas +16 il (DS: c.I, s. 611-612).

Belinle- (A/226): Şaşkınlıkla karışık korku duymak, irkilmek, ürkmek, uykudan sıçrayarak korku ile uyanmak, afallamak, şaşırarak: Tokat, Çorum +26 il (DS: c.I, s. 618).

Belle- (A/21): Tanımak, öğrenmek; Malatya (DS: c.I, s. 622).

Bezele- (A/97): “Beze yapmak” (Demircan, 2017, s. 100).

Bıldırın süğlemesi (A/179): ‘Süğleme’, *Derleme Sözlüğü*’nde tespit edilememiştir. Sözcükle ilgili yapılan genel taramada, “süğleme” ‘et yemeği, yahni yemeği’ (Karakurt, 2017, s. 225) karşılığı kurulmuştur.

Boşböğür (A/46): Kalça ile kaburga arasındaki kısım; Denizli, Antalya +2 (DS: c.I, s. 743).

Böğür (A/119): Göğüs; Ordu (DS: c.I, s. 766).

Bulamaç (A/46): Ayranla döğme buğdaydan yapılan çorba; Gaziantep, Hatay ve Yozgat (DS: c.I, s. 766).

Büngül (A/123): Suyun topraktan kaynarak çıkması; Isparta, Çorum +3 il (DS: c.I, s. 822).

Büngülde- (A/123): Su topraktan kaynamak; Tokat, Giresun +25 il (DS: c.I s. 823).

Büngüldek (A/179): Kaynak, pınar; Tokat, Yozgat +17 il (DS: c.I, s. 823).

Cilban (A/125): Burçak; Tokat, Amasya ve Gaziantep (DS: c.II, s. 908).

Cibre (A/245): Ezik meyve; Balıkesir (DS: c.II, s. 957).

Çalkama (A/225): Sulandırılmış yoğurt, ayran; Tokat, Çorum +20 il (DS: c.II, s. 1057).

Çamçak (A/151): Kova, bakraç; İzmir, Ankara ve Konya (DS: c.II, s. 1064).

Çaşıt (A/166): Dedikoducu; Bolu, Kayseri ve Adana (DS: c.II, s. 1085).

Çenelek (A/110): “Çok konuşan” (Özkan, 2007, s. 246).

Çengi (A/96): Çalgılı eğlence; Manisa (DS: c.VI, s. 4479).

Çetre (A/262): Çetirin, Türkçe’ye Farsça’dan geçtiği ve kökeninin Sanskritçe olduğu ifade edilmektedir. Hükümdarların seferlerinde başları üzerinde tutulan bu saltanat sembolünün, mızrak ucunda küçük bir kubbe şeklinde açıldığı, atlas veya altın sırmalı kadifeden yapıldığı ve tepesinde “altın top” adı verilen bir alem bulunduğu bilinmektedir. Mezopotamya’dan başlayarak Asur, eski İran ve İslam devletlerinde kullanılan çetr, Selçuklular döneminde hükümdarlık sembolü olarak ok ve yay motifleriyle süslenmiş ve sultanlara tasdik amacıyla gönderilmiştir. Ayrıca, Anadolu Selçukluları’nda sultanların ölümünden sonra çetrlerin türbeler üzerine yerleştirilmesi bir gelenek hâline gelmiştir (Taneri, 1993, s. 293-294).

Çile- (A/273): Terlemek, nemlenmek; Zonguldak, Çorum +2 il (DS: c.II, s. 1216).

Çiriş (A/21): Kapı kirişi; Balıkesir (DS: c.II, s. 1235).

Çopur (A/38): Sözcük, ağız çalışmalarında “yüzü çiçek hastalığından kalma küçük yara izleri taşıyan kimse, sakat” (Gülseren, 2000, s. 448); “yüzü çiçek bozuğu ya da sivilceli ve çilli” (Demircan, 2017, s. 142) şeklinde tanımlanmıştır. Aynı sözcük *Anahtar* romanında ise bir tür “yol” tasviri için kullanılmıştır. Yara izlerinin, bir yolda bulunması muhtemel olan çukurların ifade edilmesinde anlamlı bir birim olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kaynak kişi, sözcüğün yerel ağızdaki kullanımına ilişkin “Lakap olarak çok kullanılır, hastalıklı anlamında” şeklinde açıklamıştır (K.K. 1).

Çömüt (A/79): “Kepçe” (K.K. 2).

Dağdağa (A/12): Geçimsizlik (Olçay, 1995, s. 130).

Debelleş- (A/29): Tepinmek, çırpınmak, kımıldamak, hareket etmek; Denizli (DS: c.II, s. 1392).

Değirmil- (A/65): Yemeni, yazma, yaşmak, yemeni, başörtüsü, tülbent; Afyon, Isparta +8 il (DS: c.II, s. 1401). Sözcük, *Derleme Sözlüğü*'nde *değirmi* şeklinde isim olarak yer almaktadır. Eserde ise bu ismin tülbent takmak, başörtüsü bağlamak anlamlarında fiilleştirilerek kişisel bir kullanımın yaratılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Denk (A/123): Yük, eşya (Gülseren, 2000, s. 448).

Dolama (A/44): Sedir yastıkları üzerine örtülen dokuma örtü, yaygı; Konya (DS: c.II, s. 1542).

Dulda (A/166): Yağmur, güneş ve rüzgârın etki yapamadığı gizli, kuytu yer, kenar, saklanılacak yer, ağaç, bina gölgesi, gölge; Tokat, Afyon +27 il (DS: c.II, s. 1596).

Ebem kuşağı (A/130): Gökkuşağı; Tokat, Afyon +34 il (DS: c.III, s. 1654-1655).

Esrük (A/150): Sarhoş; Kars (DS: c.VI, s. 4500).

Evecenlik (A/171): Acelecilik; Tokat, Amasya (DS: c.III, s. 1803).

Evelek boranisi (A/179): Labada yaprağından yapılır, “labada” da derler (K.K. 1). evelek=evelik; Yaprakları yenilebilen, tohumlarından da çay yapılan ıspanağa benzeyen bir çeşit ot, labada; Tokat, Afyon +12 il (DS: c.III, s. 1804). Sözcük ağızlarda tespit edilen “evelik” yapısına göre *evelek* “genişleme yoluyla ilerleyici benzeşme” göstermektedir. Borani: Yumurta, yağda kızartıldıktan yahut suda haşlandıktan sonra üzerine sarımsaklı yoğurt dökülerek yapılan yemek; Tokat, Samsun ve Ankara (DS: c.III, s. 738).

Eyi (A/7): İyi, peki; Sivas (DS: c.III, s. 1821).

Ezele- (A/141): Ezmek; İçel (DS: c.III, s. 1828).

Firdolay (A/6): Her taraf (Demir, 2001, s. 360).

Filizî(lik) (A/32): Açık yeşil, filiz rengi (Parlatır, 2017, s. 468). Bu temel anlamdan da hareketle metinde tespit edilen “filizîlik” sözcüğünü “açık yeşillik” şeklinde anlamlandırabilmek mümkündür.

Genş (A/103): Genç; Erzurum (Olçay, 1995, s. 130).

Gıymathlı (A/111): Kıymetli; Ankara (DS: c.III, s. 2067).

Göğde (A/200): Vücut; Kırşehir (DS: c.III, s. 2127).

Gögnü- (A/228): Yanacak derecede ısınmak, hafif sararmak; Afyon, Isparta +8 il (DS: c.III, s. 2132).

Gölek (A/129): Suyu biriktirmek için önüne yapılan set, bütet; Tokat, Maraş ve Kayseri (DS: c.III, s. 2141-2142).

Gön (A/188): Deri, hayvan derisi; Tokat, Afyon +25 il (DS: c.III, s. 2151).

Görklü (A/84): Gösterişli, yakışıklı, göz alıcı (kimse); Samsun, Gümüşhane +12 il (DS: c.III, s. 2161).

Göver- (A/75): Filizlenmek; Eskişehir, Zonguldak, Gaziantep ve Kayseri (DS: c.III, s. 2169).

Göz bağıcı (A/14): Göz boyayıcı, sihirbaz; Afyon, Burdur +16 il (DS: c.III, s. 2175-2176).

Gücenliklik (A/105): Sözcük, “güceniklik” şeklinde, “gücenik olma durumu, kırıklık” anlamıyla *Türkçe Sözlük*'te yer almaktadır. Sözcüğün bağlamdaki kullanımı, +lik ekinin üst üste gelmesini gerektiren özel bir yapım eki işlevinde değildir. Yapı, ek yığılmasına örnek teşkil edebilecek “isim+lik+lik” şeklinde alan yazınındaki benzer bir gelişimle tanıklanamamaktadır.

Heyvah (A/105): Eyvah (Gösterir, 2022, s. 263).

Höngürdeyiş (A/71): Söylenme, bağırma (K.K. 2).

Höykür- (A/124): Heyecanlı heyecanlı ve bağırarak konuşmak; Kastamonu (DS: c.III, s. 2439).

İğil iğil (A/179): Sürekli, yavaş yavaş. Tokat, Isparta +13 il (DS: c.IV, s. 2457).

İnçkin- (A/6): Haykırmak (Özkan, 2007, s. 232).

İnçkırış (A/6): İçini çekerek ağlama (K.K. 1).

İsıtma (A/115): Sıtma hastalığı (Gösterir, 2022, s. 280).

İşmar et- (A/115): İşaret etmek; Bolu (DS: c.IV, s. 2498).

İvim ıvımlık (A/32): Süne süne akma (K.K. 4)

İkinciklen- (A/138): İki(r)ciklenmek “İşkillenmek” (DS: c.III, s. 2517).

İkincikli (A/106): İkinc(ü)klü “İki tarafı da idare eder biçimde” (DS: c.III, s. 2516).

İkinciklik (A/104): Sözcük, *Türkçe Sözlük*'te *ikirciklik* “kuşkuculuk, kararsızlık” şeklinde yer almaktadır (2023, s. 1680).

İpil ipil (A/112): Parça parça, lime lime; Tokat, Sivas, Ordu ve Amasya (DS: c.IV, s. 2546).

İpildekli (A/128): Süslü püslü (K.K. 4).

Kaltaban (A/78): Kof, korkak, tabansız kimse; Bolu (DS: c.IV, s. 2611).

Kanır- (A/275): Bir araçla ya da zorlayarak bir şeyi yerinden ayırmak, kırmak, bükmek; Isparta, Burdur +5 il (DS: c.IV, s. 2625).

Kantarma (A/209): Dizgin, at başlığı; Kastamonu, Isparta ve Artvin (DS: c.IV, s. 2628).

Kardaş (A/115): Kardeş, dostluk, kardeşlik (Haciyeva, 2011, s. 263)

Kas kas gül- (A/204) İçten, karnını zıplata zıplata gülmek (K.K. 1)

Kefere (A/25): Terbiyesiz, kötü adam; Afyon ve Balıkesir (DS: c.IV, s. 2720).

Kel kel (A/39): Yarım; Konya (DS: 2725). Sözcük, *Derleme Sözlüğü*'nde ağırlık birimi olan bir okkanın yarısını niteleyen ölçü birimi olarak "yarım" şeklinde tanımlanmış ve bu doğrultuda da örneklendirilmiştir. Sözcük, *Anahtar* romanında bağlı olduğu cümlede "yer yer, parça parça, kısım kısım" anlamlarına gelecek şekilde kullanmıştır. Sözcüğün metindeki kullanımı temel anlama bağlı olarak bir anlam genişlemesine uğradığı söylenebilir.

Kelli (A/141): Sonra; Burdur, Ordu +8 il (DS: c.IV, s. 2735).

Kepenek (A/46): Çobanların omuzlarına aldıkları keçeden giysi, aba; Tokat, Isparta +31 il (DS: c.III, s. 2746).

Kepenik (A/260): Çobanların omuzlarına aldıkları keçeden giysi, aba; Tokat, Isparta +31 il (DS: c.IV, s. 2746).

Kevrüz (A/282): Su tutması için taştan oyulmuş sulak (K.K. 4).

Kırba (A/204): Su kabı, maşrapa (Çağbayır, 2007, s. 4353).

Kırçıl (A/7): Tavşan; Uşak (DS: c.IV, s. 2820).

Kıvrak (A/125): Yerli dokuması, kara bezden yapılmış köylü kadın yeldirmesi, ferace; Isparta, Denizli +9 il (DS: c.IV, s. 2852).

Kıymıklan- (A/203): Çok hüzünlenmek, dayanılmaz bir acı duymak (K.K. 1).

Ko- (A/182): Bırak, koy; Manisa ve Yozgat; (DS: c.VI, s. 4564).

Kop- (A/46): Kalkmak, ayrılmak, çıkmak, gitmek; Trabzon ve Konya (DS: c.IV, s. 2922).

Koşam (A/225): Avuç, iki avuç dolusu; Tokat, Eskişehir +11 il (DS: c.IV, s. 2933).

Koyak (A/108): Etkili, dokunaklı, acıklı, içli (ses, şarkı vb.); Afyon, Isparta +11 il (DS: c.IV, s. 2943).

Lök (A/120): Büyük çamur parçası; Gümüşhane (DS: C.IV, s. 3091).

Nayınca (A/83): Boşta, boşta olma, boşta kalma. (K.K. 1)

Öğseği (A/126): Ucu yanmış odun parçası; Tokat ve Amasya (DS: c.V, s. 3320).

Ören (A/139): Şehir ya da ev yıkıntısı, kalıntı; Tokat, Ordu +28 il (DS: c.V, s. 3347).

Övenderele- (A/110): Üvendere ile dürtmek (Demircan, 2017, s. 326).

Partal (A/123): "Elbise" (Ali ve Yıldırım, 2024, s. 429).

Pekey (A/198): Peki; Gaziantep (DS: c.V, s. 3423).

Peşkir (A/58): Havlu (Asıl, 2021, s. 161).

Purpuru (A/7): Çabuk öfkelenen (Kimse); Niğde (DS: c.V, s. 3446).

Pürtük (A/6): Çok küçük parça, tanecik; Bolu, Kastamonu +6 il (DS: c.V, s. 3502).

- Sağrı* (A/56): Toprak üstündeki küçük tepeler; Tokat, Niğde ve Konya (DS: c.V, s. 3517).
- Saraka* (A/110): Alay, eğlence; İzmir Samsun ve Niğde (DS: c.V, s. 3544).
- Sayvan* (A/224): Çardak; Çorum (DS: c.VI, s. 4678).
- Seğirt-* [AN/42] Koşmak; Trabzon, Iğdır ve Kars (DS: c.VI, s. 4679).
- Seğri-* (A/301): Seğirmek; Afyon, Isparta +12 il (DS: c.V, s. 3568).
- Sonunaca* (A/189): Sona dek, bitene kadar. (K.K. 2)
- Soyha* (A/123): Aşağılık, kötü insan; Düzce, Giresun +2 il (DS: c.V, s. 3671).
- Süğleme* (A/179): Sulu yemek, yahni (K.K. 1)
- Sübaşı* (A/111): sü (ordu, asker) + baş-ı ...] (su 'başı) is. {eAT} {OsT} Kumandan; zabıta memuru, zabıt (Çağbayır, 2017, s. 4342).
- Süzük* (A/67): Süzölmüş; duru, berrak; temiz (Çağbayır, 2007, s. 4406).
- Tamu* (A/54): Cehennem; İzmir, Samsun +7 il (DS: c.V s. 3820).
- Teyin* (A/301): Sincap; Tokat, Samsun +14 il (DS: c.V, s. 3862).
- Tirşe* (A/228): Küçük parça; Isparta ve Hatay (DS: c.V, s. 3941).
- Tokuç* (A/228): Kirli giysileri yıkamaya yarayan tahta tokmak; Tokat, Isparta +14 il (DS: c.V, s. 3951).
- Tutamak* (A/87): İpucu; Tokat, Manisa +12 il (DS: c.V, s. 4000).
- Tutmaç çorbası* (A/179): Küçük, dört köşe kesilerek kurutulmuş hamur ve mercimekle pişirilen bir çeşit yoğurtlu çorba; Sivas, Isparta +18 il (DS: c.V, s. 4002).
- Tutsaklamak* (A/190): Alıkoymak, mahrum bırakma (K. 3).
- Tüleme* (A/143): Kırkma; ateşte ütme (K.K. 4).
- Uğul* (A/105): Bağırılmayı, haykırmayı ve uğuldamayı anlatan yansımali gövde (Çağbayır, 2007, s. 4971).
- Uğun-* (A/6): Ağlaya ağlaya bayılmak, kendini yitirmek; Tokat, Kayseri +20 il (DS: c.VI, s. 4031).
- Uğunuş* (A/32): Kendini yerlere atma, kendinden geçme. (K.K. 4)
- Urba* (A/13): Elbise (Olçay, 1995, s. 130).
- Urumeli* (A/9): Rumeli (Olçay, 1995, s. 92).
- Usulsa* (A/56): Yavaşça, ağır ağır (K.K. 4)
- Viğil viğil* (A/56): Çok çok, bol bol; Tokat, Sivas +10 il (DS: c.VI, s. 4101).
- Vınıltı* (A/19): Çınlama; tedirgin eden vızıldama, sızlanma; Niğde (DS: c.VI, s. 4103).
- Yağı* (A/145): Düşman; Denizli, Bolu +7 il (DS: 4121).

Yağır (A/137): Yük ve binek hayvanının sırtında, eğer ve semerin açtığı yara; Tokat, Uşak +30 il (DS: c.VI, s. 4121).

Yalabı- (A/29): Işık yansımak, parlak bir nesne parlayıp sönmek; şimşek çakmak, Tokat, Samsun +16 il (DS: c.VI, s. 4134).

Yalabuk (A/18): Cilalı, parlak, ışıldak, düzgün; Tokat, Ordu +17 il (DS: c.VI, s. 4133).

Yalabuklan- (A/22): Gözü almak, parlamak (K.K. 2)

Yalap yalap (A/70): Dalga dalga, bölük bölük; Amasya (DS: c.VI, s. 4142).

Yalaz(ımsı) (A/33): Alev, (alevimsi); Samsun, Sivas +13 il (DS: c.VI, s. 4143).

Yapağı (A/228): Kırkılmış koyun yünü; Sivas, Denizli +3 il (DS: c.VI, s. 4177).

Yaykan- (A/285): Yıkanmak; Erzincan (DS: c.VI, s. 4213).

Yeğ (A/17): Çok bol, bereketli; Tokat, Sivas +15 il (DS: c.VI, s. 4226).

Yeğnilik (A/217): Hoppalık; Tokat, Sivas +6 il (DS: c.VI, s. 4229).

Yeğnilt- (A/34): Yükünü azaltmak, hafiflemek; Tokat, Sivas +5 il (DS: c.VI, s. 4229).

Yel yepelek (A/143): Çabucak; Sivas, Samsun +11 il (DS: c.VI, s. 4242).

Yelmük (A/125): İlkbaharda yetişen, uzun ve sivri yapraklı, toplanıp yenilen bir yabancı ot; Tokat, Sivas +25 il (DS: c.VI, s. 4245).

Yen (A/8): Giysi kolu, kol ağzı; Tokat, Samsun +27 il (DS: c.VI, s. 4246).

Yıykan- (A/70): Yıkanmak (Sel, 2014, s. 140).

Yoksam (A/145): Yoksa (Saracoğlu, 2004, s. 53).

Yoo (A/43): Hayır, asla olmaz; Samsun, Sivas +17 il (DS: c.VI, s. 4297).

Yu- (A/225): Yıkamak; Samsun, Ordu +38 il (DS: c.VI, s. 4316-4317).

Yunak (A/124): Yıkanacak kirli giysi, vb.; Yozgat, İçel (DS: c.VI, s. 4827).

Yuy- (A/47): Yıkamak; Samsun, Ordu +38 il (DS: c.VI, s. 4316-4317).

Yüksün- (A/228): İncinmek, gücenmek, alınmak; Samsun, Afyon +5 il (DS: c.VI, s. 4330-4331)

3. Sonuç

Çalışmada Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Anahtar* adlı romanında ağız kullanımına bağlı olarak tespit edilen sözcükler listelenmiş, alan yazını ürünleri ve kaynak kişiler vasıtasıyla da bağlama dayalı anlam ve kullanım coğrafyalarına yer verilmiştir. Yapılan bu incelemeye bağlı olarak *Anahtar* romanında yerel ağız niteleyen 152 sözcükten 52'si doğrudan Tokat ve ilçelerinden; kalan kısmın büyük çoğunluğu ise komşusu durumunda olan Orta Karadeniz bölgesindeki Samsun, Ordu, Sivas, Yozgat ve Amasya illerinden seçilmiştir. Fişlenen sözcüklerin bir kısmı ise Türkiye'nin farklı bölgelerindeki ağızlardan alınmıştır. Sözlük ve ağız çalışmaları vasıtasıyla tanıklanamayan 17 sözcük, kaynak kişilerin aracılığıyla anlamlandırılmış, elde edilen veriler *Derleme Sözlüğü*'ne katkı oluşturabilecek şekilde sunulmuştur. Metinde tespit edilen sözcüklerin bazılarını, Türk dilinin tarihî dönemlerinden kalan arkaik öğeler olarak

değerlendirebilmek mümkündür. Yazarın bu sözcükleri özellikle kullanması, eserin olay zamanı ve okuyucu arasında tarihî bir ilişki kurma isteğiyle açıklanabilir.

Yansıma sözcükler eserin ağza dayalı söz varlığında önemli bir yere sahiptir. Kişi veya nesnelere gözleme dayalı olarak tespit edilen özelliklerini yansıtan bu sözcükler (ıvıl, vıgıl, ıvım, inçkırış, ıgıl vb.) genellikle madde-çevre ve insan-çevre ilişkisini niteleyen göstergelerden oluşmaktadır. İşaret edilen sözcüklerin bir kısmı derleme faaliyetleriyle kayıt altına alınmamış oldukları anlaşılmaktadır. İlgili sözcüklerin gösterge-anlam ilişkileri kaynak kişilerin bilgilerine başvurularak çözümlenmiştir. İşaret edilen bu özgün ifade öğeleri, eserin ahenk unsurlarının inşasında önemli bir araç olarak kullanılmış, anlatımın doğallık kazanarak ilgili aksiyonlarda görsel bir yapının inşa edilmesine de ayrıca olanak sağlamıştır.

Romanda tespit edilen bazı sözcüklerin *-kel kel, çopur-* anlam genişlemesine/değişimine uğramaları, dilin ağızlardaki dinamik yapısının bir göstergesidir. İfade edilen bu dönüşümler, sözcüklerin temel anlamlarından bağımsız bir şekilde yeni bağlamlarda kullanılabilir bir hâle geldiklerini, değişen sosyal ve kültürel ihtiyaçlara uyum sağlayabildiklerini, dolayısıyla da bölgesel farklılıkların kelime anlamlarına etkisini ortaya koymaktadır.

Romadaki Türk mitolojisi ve kültürel belleğin izlerini taşıyan *çetre* ve *ayızıt* gibi sözcükler, toplumun tarihsel köklerini nitelemektedir. Edebî türün inşasında kullanılan bu yaklaşım ise eserin tarihsel bir perspektif sunarak toplum geçmişindeki sembolik değerlerin bugüne taşınmasına olanak sağlamaktadır.

Edebî eserlerde ağza dayalı sözcüklerin kullanımı ciddi bir dikkat gerektirmektedir. Edebî metin/eser kavramı, yazınsal ürünleri niteler durumdadır. Bu doğrultuda kurgulanan eserlerin; estetik bir boyut taşınması ve kaleme alındığı dönemi dilsel göstergeler vasıtasıyla temsil etmesi beklenmektedir. İfade edilen ‘kaleme alındığı dönemi dilsel göstergelerle temsil etmesi’ doğrudan ölçünlü dil kullanımını vurgulamaktadır. Bu noktada ölçünlü dil ve ağızlara dayalı söz varlığının iç içeliğindeki temel esas ise dengedir. Sepetçioğlu, karakterlerin hem iç hem de birbirleriyle olan diyaloglarının bir kısmını konuşma dili üzerine kurar. Yazarın buradaki ana eğilimi, eserdeki ilgili söz varlığının, ölçünlü dilin önüne geçmeyecek şekilde bir araç olarak kullanması yönündedir. Tespit edilen bir örneğin dışında (güçenliklik) eserin söz varlığı ve söz dizimsel yapısı bu anlayışla inşa edilmiştir.

Sepetçioğlu, Türk tarihini edebiyat çevresine taşıyan önemli yazarlardan biridir. Eserlerindeki bu zengin dil malzemesini yeni baskılarda sadeleştirmek, onun dil işletimindeki titiz yaklaşımına ters düşecektir. Bu noktada eserleri üzerinde yapılacak ağız çalışmaları hem Türk dilinin ağız malzemesi bakımından incelenmesine hem de eserin okuyucuyla bir bütün olarak çıkacağı tarihî yolculuğa anlam boyutunda katkı sağlayacaktır.

Sözcükler beraberinde kültürel bir bellek taşır. Bu bellek, toplumların genel yaşam tasarımlarını oluşturan bütün düşünce ve davranış kalıplarının canlı bir üretim ve aktarım ocağıdır. Sepetçioğlu’nun bu değerlerin yaşatılması ve hissedilmesi konularında bir görev üstlendiği anlaşılmaktadır. Çalışmaya konu edinilen eserin yer aldığı serideki diğer romanların da dil bilimsel açıdan incelenmesi, “nehir roman” anlayışının sürdürülmesi konusunun gerekliliğine ve Türk dilinin edebî türlerin inşasındaki yapısal gücünün anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Alı, T. M. A. ve Yıldırım, S. (2024). Musul ili Reşidiye Türkmen kasabasında evlenme merasimi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 13(38), 419-439. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitimvetoplum/issue/87999/1514073>
- Asıl, E. (2021). Elbistan / Alembey ve Ekinözü / Alışar Köyleri ağızlarından derleme sözlüğüne katkılar. *Asya Studies*, 5(17), 153-164. doi:10.31455/asya.882766
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çalık, E. (1993). *Mustafa Necati Sepetçioğlu hayatı sanatı ve eserleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoruhlu, Y. (2017). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Deliorman, A. (2007). Mustafa Necati Sepetçioğlu. H. Argunşah (Ed.), *Mustafa Necati Sepetçioğlu içinde* (s. 48-53). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Demir, N. (2001). *Ordu ili ve yöresi ağızları (inceleme-metinler-sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demir, N. (2002). Ağız terimi üzerine. *Türkbilig*, 3(4), 105-116. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig1/issue/13375/161785>
- Demir, N. (2010). Türkçede varyasyon üzerine. *Türkoloji Dergisi*, 17(2), 93-106. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkoloji/article/527007>
- Demircan, A. (2017). *Kütahya-Simav Naşa ağızı sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Devellioğlu, F. (2013). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ergen, M. E. (2016). *Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun "Selçuklu Üçlemesi" adlı roman dizisi (Kilit-Anahtar-Kapı)'ndeki halk bilimi unsurlarının tespiti ve incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gösterir, İ. (2022). *Çorum yöresi ağızları sözlüğü*. Çorum: Salmat Basım Yayım.
- Göztaş, G. (2017). Edebî metinlerde ağız kullanımı: Bekir Yıldız örneği. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 113-134. doi:10.21563/sutad.359655
- Gülseren, C. (2000). *Malatya ili ağızları: inceleme, metinler, sözlük ve dizinler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıyeva, A. (2011). Fizyon mekanizmasının Türk dillerinin erken dönem kelime türetimindeki rolü ve bir akrabalık teriminin etimolojisi. *Electronic Turkish Studies*, 6(3), 259-267. doi:10.7827/TurkishStudies.2652
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Kakan, E. (2018). Türk kültüründe beyaz renk ve çağdaş Türk sanatına yansımaları. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (3), 26-40. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aksos/issue/39699/461420>
- Karakurt, D. (2017). *Aktarma sözlüğü*. Erişim adresi: <https://books.google.com.tr/books?id=UENBDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false>
- Korkmaz, Z. (2023). *Dil bilgisi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Küçük, M. A. (2013). Geleneksel Türk dinindeki ‘ana / dişil ruhlar’a mitolojik açıdan bakış. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 105-134. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ifder/issue/39358/464343>
- Olca, S. (1995). *Erzurum ağzı (inceleme-derleme-sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özcan, T. (2007). Sepetçioğlu’nun Kilit, Anahtar ve Kapı romanlarında tarihî roman olgusu. H. Argunşah (Ed.), *Mustafa Necati Sepetçioğlu içinde* (s. 234-241). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özkan, N. (2007). Tarihî zamanın kurgulanmasında dil kullanımı: Mustafa Necati Sepetçioğlu örneği. *Erdem*, 17(49), 225-254. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/43894/540484>
- Parlatır, İ. (2016). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Porzığ, W. (1986). *Dil denen mucize* (V. Ülkü, Çev.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Saracoğlu, E. (1992). *Kıbrıs ağzı, sesbilgisi özellikleri-metin derlemeleri, sözlük*. Ankara: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Saussure, De F. (2001). *Genel dilbilim dersleri*. (B. Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Sel, P. (2014). *Karamanlıca Sıhhetin Sırrı adlı eser üzerine dil incelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sepetçioğlu, M. N. (1988). *Anahtar*. İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Sepetçioğlu, M. N. (2020). *Anahtar*. İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Taneri, A. (1993). Çetr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 8, s. 123-124). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tekin, F. ve Cantürk, S. (2019). Giresun ve Ordu yöresi ağızlarında fındıkla ilgili söz varlığı. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (77), 163-178. doi:10.29228/JASSS.39976
- Türk Dil Kurumu (2019). *Derleme sözlüğü I-II-III-IV-V-VI*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2023). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- User, H. Ş. (2015). *Başlangıcından günümüze Türk yazı sistemleri*. Ankara: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Kaynak Kişiler

Ad-Soyadı

- K.K. 1.** Suzan YILMAZ (Tokat)
- K.K. 2.** Hanım EREN (Samsun)
- K.K. 3.** Sezai BAŞA (Ordu)
- K.K. 4.** Şahin KARAKILIÇ (Sivas)

Extended Abstract

Mustafa Necati Sepetçioğlu's novel *Anahtar*, part of the "Selçuklu Üçlemesi" serves as a remarkable example of historical literature that embodies Turkish cultural and linguistic elements. The novel not only portrays a specific period of Turkish history but also reflects the socio-cultural consciousness of that era. This study primarily investigates the novel's use of dialects and its linguistic implications, aiming to highlight the functional and aesthetic role of dialectal vocabulary in constructing a literary genre.

Dialect, as a regional variation of a standard language, plays a significant role in literature, especially in works addressing historical themes. The strategic use of dialect enables authors to enhance the realism and authenticity of their narratives, offering a deeper connection to the historical and cultural settings depicted. Dialects also provide a means of depicting the cognitive and emotional dimensions of characters in a way that resonates with their historical and geographical context. In *Anahtar*, Sepetçioğlu employs dialectal elements to reinforce the historical and cultural authenticity of the narrative, blending regional speech patterns with standard Turkish in a balanced manner.

The study examines dialect-specific vocabulary within *Anahtar*, systematically identifying and analyzing 152 dialectal words and phrases. These terms were first extracted using a card-indexing method and subsequently cross-referenced with the *Derleme Sözlüğü* (Compilation Dictionary) and other linguistic resources. For words not documented in existing literature, consultations were conducted with native speakers from the relevant regions, particularly focusing on the provinces of Tokat, Samsun, Ordu, Sivas, and Amasya which feature prominently in the novel. The study categorizes these terms based on their geographical distribution, contextual meanings, and distinctive linguistic features.

The 152 dialectal terms identified in the novel showcase the linguistic richness of regional Turkish. Many of these words originate from the Tokat region, Sepetçioğlu's birthplace, reflecting his personal linguistic background and connection to local culture. The analysis reveals the following:

Several terms, such as "ayızıt" (a mythical female spirit) and "çetre" (a royal emblem), trace their origins to Turkish mythology and ancient cultural practices. These words link the novel's narrative to the collective memory and heritage of Turkish society. Words like ıvıl and vıgıl, which are onomatopoeic, exemplify how dialectal vocabulary captures environmental and sensory phenomena. These terms often denote interactions between humans and their surroundings, enriching the narrative's descriptive quality. Some words, such as çopur (traditionally meaning "pockmarked" but used metaphorically to describe uneven roads), demonstrate semantic transformations, reflecting the dynamic nature of dialects and their adaptability to evolving cultural contexts.

While most terms are rooted in the Central Black Sea region, others reflect broader usage across Türkiye, illustrating the interconnectedness of regional dialects. The dialectal vocabulary in *Anahtar* strengthens the historical realism of the narrative, providing readers with a vivid sense of place and time. By incorporating dialects, the novel serves as a linguistic repository, preserving regional expressions and cultural nuances that might otherwise fade over time. Dialectal speech patterns are integral to character portrayal, reflecting their social background, regional identity, and emotional states.

The study highlights the challenges authors face in incorporating dialects into literary works without compromising linguistic balance. In *Anahtar*, Sepetçioğlu skillfully integrates dialectal elements without overshadowing the standard language. However, one instance (gücenliklik) deviates from this balance, reflecting a rare instance of overextension in word formation.

Sepetçioğlu is celebrated as a significant figure in Turkish historical fiction, alongside authors like Halide Edip, Ömer Seyfettin, and Nihal Atsız. His works bridge the past and present, embedding historical consciousness into the collective cultural memory of Turkish society. The use of dialects in *Anahtar* exemplifies the structural power of the Turkish language in literary construction, emphasizing its versatility and richness.

Moreover, the study underscores the importance of preserving regional dialects as vital components of linguistic diversity. Future research could expand on this work by analyzing the other novels in the "Selçuklu Üçlemesi" and examining the broader "Nehir Roman" tradition in Turkish literature.

The study of dialect usage in *Anahtar* reveals the intricate interplay between regional and standard language forms in literary construction. Sepetçioğlu's deliberate use of dialectal elements enhances the novel's historical authenticity, cultural depth, and aesthetic appeal. By preserving and celebrating regional linguistic features, *Anahtar* serves as both a literary masterpiece and a valuable contribution to Turkish linguistic heritage. This research not only enriches our understanding of Sepetçioğlu's literary techniques but also highlights the enduring significance of dialects in shaping national identity and cultural continuity.